

HEGYI KLÁRA

Török várkatonák családi állapota a 16. század közepén

Ha török családokra gondolunk, még a mindennapi embernél is a hárem jelenik meg lelki szemünk előtt, több feleség szekérderéknyi gyerekkel. Ilyesmit azonban csak gazdag ember engedhetett meg magának, hiszen a családot el kellett tartani. A Magyarországra került törökség esetében a hárem-rendszerből következő óriáscsalád feltételezése azért is teljesen hibás, mert e „törökség” zömének, a katonaságnak bő 90%-a balkáni népek szülötte, többségben bosnyák és szerb volt¹ – ezért kívánczik a törökség szó idézőjelbe –, s bár egy része már muszlim családban született, másik része maga tért át (a harmadik pedig keresztény maradt), az a felfogás, amelyet elhagyott vallásából őrzött meg, nem buzdította többnejűségre.²

A családi állapot vizsgálatát azzal kellene kezdenem, hogy a katonák mekkora hányada volt nő. A kérdéskörnek ez a legnehezebb része, a feleségeket lehetetlen felkutatni. A katonák családi állapotát abból a néhány zsoldlistából lehet úgy-ahogy felmérni, amelyre az írnokok rávezették a katonák legközelebbi hozzátartozóit, vagy megjegyezték, ha a halott katona árvákat hagyott maga után. E bejegyzések a kincstár dolgát könnyítették: az elhunyt hagyatékát a válásról szerint örökösnek számító, legközelebbi családtagnak kellett kiadnia. Az

---

1 Részletesebben: *Hegy Klára*: Etnikum, vallás, iszlamizáció. A budai vilájet várkatonaságának eredete és utánpótlása. *Történelmi Szemle* 40(1998) 229–256.

2 A hódoltság egészéből csak két olyan hagyatéki esetet ismerek, amelyekben két özvegy bukkan fel (nyilván több volt, de nem olyan sok, hogy minduntalan ilyenekkel találkozunk). Az első éppen nem cáfolja az uralkodónak látszó egynejűséget. 1560. ápr. 1-jén vételezték be a kincstárba egy Budán elhunyt perzsa hagyatékát; a perzsa férfi mellékeve – *hodzsa* – arra mutat, hogy valamilyen vallási-tudományos vagy igazgatási posztot birtokolt a hódoltság fővárosában, hacsak nem egyetlen alkalomra vetődött ide; hagyatékából két feleségének fizettek menyasszony-váltáságot. *Fekete Lajos–Káldy-Nagy Gyula*: Budai török számadáskönyvek. Bp. 1962. 484., 525–526. A másik „asszonyfaló” már helyi ember, és az 1650-es években halt meg Temesvárott. Foglalkozása, rangja sajnos nem derül ki a bíró adásvételi határozatából; Dervis bin Dzsáfernek hívták, eladott házának bevétele unokaöccse és két felesége, Ajse és Mahtab osztozott meg békésen (ami mellesleg azt mutatja, hogy Dervisnek két feleségétől sem volt gyermeke). Temesvári szidzsil, 66. t. (vö. 4. jegyzet).

asszonyok azonban nem örökölték,³ így őket ezekben a jegyzékekben hiába keressük. Szereplőkként megjelennek a kádik jegyzőkönyveibe, a *szidzsilek*be vezetett házassági szerződésekben és válásokban, örökösödési ügyekben a kötelező asszonyrész élvezőiként, illetve hagyatéki árveréseken nemegyszer mint az örökségek visszavásárlói. Kádijegyzőkönyv azonban csak kettő maradt az egész hódoltságból, az első Temesvárról 1652–1653-ból, a másik Karánsebes–Lugosról 1673–1674-ből.⁴ A temesvári anyag nagyon gazdag olyan jogi ügyekben, amelyek a családok szerkezetébe engednek betekinteni. Azt viszont sajnós nem lehet felbecsülni, hogy a szereplő családok a vár és a város lakosainak mekkora hányadát képviselték.

A katonák nős vagy nőtlen voltára egyetlen forrást ismerek: az 1558–1559. évi zsoldlista⁵ írnoka nagy ritkán valamelyik várórség egy-egy egysége katonáinak neve fölé odaírta, hogy az adott ember nős-e, és ha igen, hol él a felesége. A vizsgálati anyag kicsi, egyáltalán nem biztos, hogy jól mutatja az arányokat.

A legtöbb ilyen bejegyzés (*müteeheil der...*, *müzevec der...* = nős ...-ban) az 1557-ben bevett Tata védőinek névsorát tarkítja. Valamiért csak az első két csapatnem, az elit gyalogos *müsztahfizok* és a tüzérek (a *topcsik*) egysége érdekelte a várparancsnokságot. A 141 *müsztahfiz*ből 26 (18,4%), a 13 tüzérből 4 (30,8%) volt nős. A harminc asszonyból ekkor még csak 13-at hoztak magukkal a férjek az új állomáshelyre, a többi egyelőre a katonák régi szolgálati helyein, Budán, Pesten, Fehérvárott, Nógrádban, Vitányban lakott, három asszony pedig eredeti balkáni lakhelyén, ketten a szerbiai Reszavában, a harmadik egy boszniai faluban pergette magányos napjait. (További családi érdekesség, hogy a négy és félszáz katonából álló tatai őrség tizenhárom tagjának a testvérei is hódoltsági várakban – hárman magán Tatán – katonáskodtak.)⁶ A Pesten szolgáló 139 martalócból 33-an voltak nősek (ez 23,7%-os arány); harminc asszony a férjével élt, három feleség viszont Zvornikban, a szerémségi Németiben, illetve az al-dunai Kuvinban lakott. A korkmazi (adonyi) palánkból is a martalócok kapták a bejegyzéseket: a 35 fős állományból 17-en voltak nősek (48,6%); 15 asszony a várban élt, egy Branicsevóban, egy a Szerémségben. A tamási vár 31 másodosztályú gyalogosának, *azabjának* erős fele, 16 tagja volt házas, a feleségek mind a várban

3 Az iszlámnak az oszmánoknál elfogadott hanefita irányzata szerint az öröklés sorrendje a következő volt: egyenesági leszármazók, egyenesági felmenők, fiútestvérek és leszármazóik, apai nagybácsik és leszármazóik, anyai nagybácsik és leszármazóik, majd a vérségi rokonok után, csak menyasszonyváltásnak, jegyajándéknak (*mehr*) nevezett résszel a feleségek, amelyet szerződéssel a férj adott az asszonynak a házasságkötéskor, vagy kötött le neki válás vagy megözvegyülés esetére. *Raymond Charles: Le droit musulman*. Paris, 1965. (Que sais-je? 702.) 99.; *Ömer Barkan: Edirne Askeri Kassamina Ait Tereke Defterleri (1545–1659)*. Belgeler 3(1966) 5–6. sz. 20–23.

4 A temesvári szidzsil eredeti példányának őrzőhelye ismeretlen, fényképmásolata az Eötvös Loránd Tudományegyetem Török Tanszékén található. A karánsebesi lelőhelye: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Keleti Gyűjtemény, Török kéziratok Qu. 62.

5 Österreichische Nationalbibliothek, Wien (= ÖNB) Türkische Handschriften Mxt 633.

6 A zsoldlista 50–65. lapján. A többi vár lapszámjai: Pest 40–42., Korkmaz 71., Tamási 226., Kopány 234.

laktak. Koppány 58 lovasából 13-an nők (22,4%), tízen éltek együtt az asszonnyal.

A nős katonák arányát mutató százalékokból nagy hiba lenne átlagot számítani, hiszen a minták kicsik és esetlegesek. Egy érdekességre és egy máshonnan is megerősíthető tanulságra viszont érdemes figyelni. A katonák egy vékony rétege nem hozta magával az asszonyt Magyarországra, aminek a már örökre homályban maradó érzelmi indíttatás mellett az lehetett az oka, hogy ezek az emberek csak átmeneti időre álltak katonának. Arról pedig, hogy legkevésbé a lovasok hajlottak a családalapításra, alább még többször meggyőződhetünk.

A feleségektől sajnos búcsúznunk kell, mert nem ismerek több, róluk szóló anyagot.

A zsoldlistáknak a katonák legközelebbi rokonairól szóló bejegyzései alkalmatlanok a nős, de gyermektelen emberek kiválogatására. Hiány nélkül kínálják viszont a gyermekeseket, hiszen azoknál a katonáknál, akik apák voltak, a számbajöhető örökösök között fiaik-lányaik álltak a bejegyzés élén. A továbbiakban ezeket az embereket vizsgálom, és családosoknak nevezem őket.

Egyetlen olyan zsoldlajstrom maradt fenn a budai vilájetből, amely néhány birtokos főtszét kivételével valamennyi – összesen 3412 – név mellett kis személyi anyagot tartalmaz arról, hogy a katona honnan jött a hódoltságba, és kik a legközelebbi rokonai.⁷ A 3412 ember így oszlik meg származási helye szerint: 3102 balkáni (34 tráciai, 44 al-dunai, 145 bolgár, 855 szerbiai, 451 Dráva–Száva közü, 110 macedón, 44 albán, 36 görög, 1006 bosnyák, 377 hercegovác) és 310 egyéb (69 magyar, 24 más nyugati keresztény, 128 hódoltsági nem magyar, 68 anatóliai, 21 közel-keleti). Az „egyebek” között 55 felszabadított rab (*azade, azadlu*) is van, aki szabadulása áráként iszlamizált és állt katonának; zömükhöz nem jegyveztek rokont (kisebb részük gyermekes volt), ahogyan az eredendően szabad, származási hellyel beírt katonákból is 14 olyat számolhatunk össze, akinek egyáltalán nem volt rokona (*akrabasından kimesnesi yok*).

A balkániak között 451, az egyebek csoportjában 61 családos – tehát gyermekes apa – szerepel a névsorban, együtt 512 ember, ez az összes, 3412 katonának pontosan a 15%-a. A két csoport között meglehetősen eltérés mutatkozik: a balkániak 14,6%-ának, az „egyebek” 19,7%-ának volt gyermeke. Már e két szám is sejteti, hogy az alacsony, 15%-os átlag jókora eltéréseket takarhat.

Végezzünk előbb az „egyebekkel”! Ahogyan említettem, az ő csoportjukba számított, felszabadított rabok zöme, 55 emberből 48 magányosan, rokonok nélkül élt, csak hajdani rabtartójához tartozott. De még itt is találunk 7 családost, kivétel nélkül magyarokat, akiknek gyerekeik voltak, méghozzá nem is kevés: Esztergom egyik *müsztahfizá*hoz két fiú- és két leánygyermeket, egy másikhoz két fiút, egy *azabjához* három fiút jegyzett be az írnok. Minthogy gazdáik általában hódoltsági hivatalviselők és katonatisztek voltak, azt feltételezhetjük, hogy a magyarországi harcokban korán rabságba került, de helyben

⁷ Staatsbibliothek zu Berlin, Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung, Ms. or. fol. 432.

maradt – a birodalom belső rabszolgapiacaitól megmenekült – magyarok kisebb része, a 26 rabból heten később uruk háztartásának vagy kíséretének olyannyira belső tagjai lettek, hogy családot alapíthattak, és később szabadságot kaptak. (A 22 nem magyar nyugati keresztény: 10 horvát, 4 német, 3 szlovén, 2 frenk, 2 cseh, egy dalmát, illetve a 7 közel-keleti: 4 nem muszlim arab – vagy a szó másik jelentése szerint inkább fekete –, egy-egy cserkesz, kurd és abesszin rab gyermektelen volt, amikor felszabadulva és áttérve katonának állt. A hódoltsági rác és anatóliai eredetű katonák között nem voltak rabok.) Az „egyebek” csoportjának tehát még e lelegezetettebb rétege sem volt teljesen családtalan, a szabadon katonának állók között pedig magas a családosok száma. Ez a csoport 255 emberből állt, akikből 51-nek voltak gyermekei, ez kerek 20%-os arány. A szórás nagy. Az a 43 magyar, egy horvát és egy cseh, aki önszántából iszlamizált, valamint az a 128 szláv–vlah nevű, illetve áttért katona, aki a hódoltság déli felét és a török központokat elárasztó balkániak közül szegődött el várvédőnek, nagyobbrészt családtalan fiatalember lehetett, közülük csak 20-nak (11,6%-uknak) volt gyereke. A birodalom keleti feléből idevetődött 89 ember esete merőben más. A Közel-Keletről származó 21 katonából heten családtalan, felszabadított rabok voltak; a maradék 16 szabad emberből öten voltak családosak, ami 31,2%-ot jelent; a 68 anatóliai születésű katona közül 26 gyermekes számolható össze, arányuk 38,2%-os. A keleti birodalomfélből származó katonák bőséges egyharmada volt tehát családos, ami minden bizonnyal annak a következménye, hogy e messziről érkezők egy része szolgálati útja késői állomásán, meglelt emberként jutott el a távoli magyarországi várakba.

Abból a 3102 hódoltsági várvédőből, aki a Balkán-félszigetről származott, 452 ember volt családos, s ahogyan láttuk, ez 14,6%-os részesedés. Itt az eltérések nem olyan nagyok, mint az előző csoportnál, de azért határozottak és logikusak.

A katonák származását vizsgálva a Balkánt tíz körzetre osztottam, amelyeket a hódítás időrendje, az iszlamizáció foka, a nyelvi határok és a török közigazgatási beosztás figyelembevételével alakítottam ki. A körzetek a következők: Trácia, az Al-Duna mente, Bulgária, Szerbia, a Dráva–Száva köze, Macedónia, Albánia, Görögország, Bosznia és Hercegovina. Mint mindent – a hódoltsági várkatonaság etnikumát, iszlamizálását, városi-falusi származását stb. –, a családi állapotot is e körzetekbe osztva vizsgálom.

A területi eltérések első szempontja, ami itt is szembetűnik, a Magyarországtól való távolság, ami fentebb a keletről érkezettek esetében olyan erősen mutatkozott meg. A legtöbb családos katonát a görögök között találjuk, arányuk megegyezik a keletről érkezettekével: 36,1%-os. Őket az albánok követik 22,7, majd a tráciaiak 20,6%-kal. A macedónoknál és a közelebről érkező bolgárok-nál és al-dunaiaknál 13,1–18,9%-os a családosok aránya. Az eddig felsorolt hat körzetre az is jellemző, hogy az ezekből katonának állók átütő többsége muszlim volt, az albánok, a tráciaiak és az al-dunaiak valamennyien. Muszlimságuk részben a tömeges áttéréstől következett (a görögök és az albánok több mint fele új muszlim), részben az Anatóliából nyugatra tartó, szervezett vagy spontán nép-

vándorlásnak tudható be; az áttelepedő kis-ázsiaiak szemében a katonáskodás természetes és kívánatos foglalkozás volt.

Más eset a szerbeké. Ők két körzetben vizsgálhatók: Szerbiában és a Dráva–Száva közén, amely ekkorra csaknem teljesen elszerbesedett. Pontosabban: a szerb többség mellett mindkét körzetben nagyszámú vlah etnikumú vagy jogállású népesség is élt. A várak gyengébb egységei, az *azabok* és a *martalócok* Észak-Szerbiából és a folyóközéből kapták utánpótlásukat. A szerb–vlah katonaelem nagyjából harmada keresztényként állt szolgálatba, muszlim részüknek megint csak harmada friss áttért volt. A Szerbiából származók 20,3%-a, a folyóközéből érkezők 16%-a volt családos, arányuk tehát itt is magasabb az átlagosnál. Ennek magyarázatát abban vélem megtalálni, hogy a szerbek–vlahok között sok volt az alkalmi katonáskodó, és annak is egyértelmű nyomai vannak, hogy a vlahok a náluk szokásos, évi váltásban szolgáltak.⁸ A szerbek–vlahok egy része tehát a katonáskodást nem hivatásszerűen űzte, hanem némi pénzkereset és zsákmány reményében, illetve a törvényekben előírt váltásban szegődött el ideiglenesen a hódoltság váraiba; erre családos férfiak is vállalkoztak, esetleg úgy, hogy a családot otthon hagyták.

E mentalitás merő ellentétét a bosnyákok és a hercegovácok mutatják. Közismert, hogy az Oszmán Birodalom mindennemű intézményébe, a polgári és a katonai szervezetekbe ők – elsősorban a bosnyákok – épültek be a leggyorsabban és a legnagyobb tömegben, az iszlamizáció is náluk ragadta magával a legtöbb embert. Az 1554-es zsoldlista tanúsága szerint ez már olyan fokra jutott, hogy a hódoltsági várak bosnyák nemzetiségű katonáinak 95,6%-a volt muszlim (ebből 18,5% maga tért át, a többség már muszlim családban született), a hercegovácoknak pedig 98,4%-a (ebből 20,2% új áttért). E két körzet ontotta azokat a fiatal férfiakat, akik – többségben családjuk másodszülött fiaiként – a birodalom katonai szolgálatát életre szóló hivatásnak tekintették. A gyermekkorból éppen kinőve álltak katonának, és kerültek a hadinéppel teletömött hódoltságba, amelynek várai korlátlan felvevőpiacként várták a vállalkozó szellemű ifjakat. 1554-ben a magyarországi török uralom kezdetén járunk, az ide szegődő fiatal bosnyákok és hercegovácok – összesen 1383 ember – zöme magányos: az előbbieknél csak 9,8%-a, az utóbbiaknál 8,2%-a volt családos. Ők abban is kitűntek, hogy a várőrségek legtöbbszörre becsült, legjobban fizetett csapatnemeibe igyekeztek, így a lovasok, a *fáriszok* utánpótlását elsősorban ők adták. Az, hogy a hódoltsági várak legénységében a 16. század közepén a lovasok között találjuk a legkevesebb családos katonát, részben a fiatal bosnyákok és hercegovácok túlsúlyával és mentalitásával magyarázható.

Az 1554. évi zsoldlistán kívül, amely információkban nagyon gazdag, akad három másik is, amelynek írnoka a halott katonák neve mellé hol csak néhány

8 A várvédő egységek közül a főleg szerbekből álló *azabok* mozgása volt a legerősebb, ez minden őrség legfegyelmetlenebb csapatneme. A vlahok évi szolgálatváltását mutatja pl., hogy a hidzsra 951. évének első napján, 1544. márc. 25-én Esztergom martalócai közé 51 új ember állt be, ebből 24-en a szolgálatot letevő katonák testvérei voltak. ÖNB Mxt 568., p. 45–60.

várban, hol valamennyiben odaírta, hogy maradt-e utánuk árva. Az első 1553-ban készült, a második 1557–1558-as, a harmadik egy évvel későbbi, 1558–1559-es.⁹ A török várakban sűrűn arató halál nemcsak háborúk és portyák idején szedte áldozatait, hanem békeidőben is, hiszen az idő tájt a civilek között is igen magas volt a mortalitás. A természetes halál – így feltételezem – inkább az idősebb katonákat tizedelte, ezért e három zsoldlista adatai a gyermekek magasabb arányát mutatják, mint az 1554. évi, amelyben a legfiatalabb katonák családi állapota is megjelenik, és erőteljesen alakítja a végeredményt.

A három listából kísértetiesen azonos végeredmény kerekedik ki, függetlenül attól, hogy hány várórség adatait tartalmazzák, ahogyan ezt az alábbi táblázat mutatja.

Családos katonák aránya a hódoltságai várakban

Év	Várak száma	Halottak száma	Gyermektelenek száma (%)	Gyermekek száma (%)
1553	6	79	57 72,2	22 27,8
1557–1558	17	509	384 75,4	125 24,6
1558–1559	3	87	66 75,9	21 24,1

Mindhárom évben a halottak háromnegyede volt gyermektelen, és egynegyede után maradt árva. Az arány ismét csak igen különböző értékekből áll össze. Ezeket nyilván már sok véletlen tényező is alakítja, mert a legnagyobb örsegektől eltekintve a várankénti minta általában kicsi, sokszor csak néhány fős. Valamennyit az is számít, hogy néhány őrség legstabilabb csapatnemeit, a *müsz-tahfizokat* és a tüzéreket már nem zsolddal, hanem birtokjövedelemmel fizették, így ők kimaradnak a zsoldlistákból és a számításokból. A teljesség kedvéért felsorolom az adatokat.

A számok így követik egymást: a halottak száma – gyermektelenek/gyermekek:

1553: Simontornya: 29 – 24/5. Ozora: 13 – 11/2. Tamási: 2 – 1/1. Döbrököz: 6 – 3/3. Endréd: 18 – 11/7. Veszprém: 11 – 7/4. – 1557–1558: Buda: 141 – 91/50. Pest: 58 – 50/8. Esztergom: 38 – 29/9. Szécsény: 30 – 24/6. Fülek: 24 – 19/5. Hatvan: 31 – 26/5. Szolnok: 41 – 38/3. Szentmiklós: 24 – 21/3. Szeged: 14 – 11/3. Fehérvár: 47 – 36/11. Simontornya: 9 – 5/4. Endréd: 8 – 2/6 (sic!). Ozora: 3 – 3/0. Tamási: 2 – 1/1. Döbrököz: 2 – 2/0. Koppány: 11 – 10/1. Pécs: 26 – 16/10. – 1558–1559: Esztergom: 40 – 31/9. Szécsény: 10 – 8/2. Fehérvár: 37 – 27/10.

Többször említettem már, hogy a legkevésbé a lovasok hajlottak a családalapításra, aminek egyik okát a soraikban túlsúlyban lévő bosnyákok–hercegöccok fiatalságában és feltörekvésében véltem megtalálni. A másik ok ezzel rokon. Az azabok mellett a lovasoknál volt legerősebb a mozgás: ők váltogatták leg-

⁹ ÖNB Mxt 643., Mxt 614., Mxt 633.

gyakrabban – nyilván fontosabb várat, magasabb zsoldot keresve – szolgálati helyüket, illetve, és ez még fontosabb, igyekeztek a várvédői szolgálatból magasabbra lépni, szpáhi-birtokot szerezni maguknak. Az állandó mozgás valószínűleg későbbre toltja a családalapítást. A három zsoldlistában összesen 151 elhunyt lovas (*fárisz*) szerepel, ebből 125 (82,8%) volt gyermektelen és 26 (17,2%) családost (összehasonlításképpen: az őrségek két legstabilabb csapatánál, a *müsztahfizok*nál és a tüzéreknél az arány hasonló az átlagoshoz: 77,4/22,6%). Megjegyzendő, hogy a legnagyobb várakban szolgált egy másik lovasegység is, az úgynevezett *gönüllüké*, amelyet minden más csapatnemenél messze magasabbra értékelték, és dupla zsolddal fizettek; tagjai zsoldjukon felül mellékkereseteket is szereztek pénzügyi vállalkozásokban. Ez a testület vélhetően zárva volt még oly törekvő síhederek előtt is, ide többéves múlttal lehetett bekerülni. A *gönüllük* magasabb kora és családalapításra elégséges jövedelme okozta, hogy körükben magas volt a családostok aránya: 1557–1558-ban 48 budai *gönüllü* halt meg, 26 után nem maradt árva, 22 után igen.

A várkatonaság családi állapotára vonatkozó, ismert forrásaink ezzel kimerültek. Valamennyi az 1550-es évtizedben készült, így a török katonai megszállást megalapozó várkatonaság viszonyait mutatja. Biztosra vehetjük, hogy a várháborúk elülte, a védők állandó áthelyezésének és spontán, nagyon erős mozgásának csillapulta után a családostok részesedése is emelkedett, ezt azonban legfeljebb sejteni lehet, megragadni nem.

A temesvári kádi már többször emlegetett, 1652–1653-ban vezetett jegyzőkönyve 37 olyan, elsősorban hagyatéki, kisebbrészt mindenféle más ügyet tartalmaz, amelyben egy-egy család több generációja jelenik meg; az 1673–1674. évi karánsebesi–lugosi bírósági jegyzőkönyv további három ilyennel növeli a mintát. Az a 40 családfő, többségben férfiak meg néhány özvegyasszony, aki végrendelkezett, örökölt, vett vagy eladott, éppen fele-fele arányban oszlott gyermekekre és gyermektelenekre. Ez az arány már közelebb áll az elvárhatóhoz, hiányossága azonban, hogy a családfők nem csak a témánkat adó várkatonák közül valók. Van közöttük birtokos szpáhi, cukrász, ónozó, szellemi alkalmazott és természetesen több várkatonája is, de leginkább olyan emberek, akiknek ismeretlen a foglalkozása. A 40 családfőből nyolcan voltak biztosan várvédők, négyen gyermektelenek, négyen családostok; a teljes azonosság a többiekkel nyilván a véletlen műve.

17. századi mintánk kicsi és kétségekkel teli, azt a feltételezést azonban alátámasztani látszik, hogy az idő előrehaladtával, a török berendezkedés stabilizálódásával a hódoltságban szolgáló várkatonák között is szaporodott a családostok száma.

KLÁRA HEGYI

FAMILIES OF TURKISH CASTLE SOLDIERS IN THE MIDDLE OF THE 16th
CENTURY

Source conditions are very poor concerning marriages and wives of Turkish soldiers (i.e. Muslim soldiers of Bosnian, Serbian etc. origin) serving in Turkish Hungary. The exceptional but partial data of the pay-roll from 1558–1559 however suggests that a small part of soldiers left their wives in their home country, since they served as soldiers only temporarily. It was the cavalry-men who tended to marry the least often. It is much easier to trace children of soldiers, who are registered as heirs. One pay-roll of the Buda vilajet from 1554 lists all soldiers (3412) with their origin and closest kin. 15% of them had families with considerable differences between groups. For example the great majority of liberated captives rather lived alone, while 35% of soldiers coming from the Eastern part of the Ottoman Empire had families. 14,6% of the biggest group, soldiers from the Balkan (3101) had children. The study then investigates the ethnic sub-groups of Balkan soldiers. The most important observation of the study is that temporary soldiers (like Serbs) tended to leave behind their families, while professional ones (like Bosnians) stayed single or married late due to their ambitions to serve in the elite troops of the cavalry-man and acquire spahi-estates.